Nybro kommuns
kulturmiljöprogram

GULLASKRUV
GLASBRUKSORT

Hälleberga socken

Länsstyrelsen
Kalmar län

NYBRO
KOMMUN

KALMAR·LÄNS·MUSEUM

Kulturmiljöprogram Nybro kommun

Arbetet med Nybro kommuns kulturmiljöprogram inleddes 2018 med att ta fram Nybro kommuns kulturmiljöprofil. Kulturmiljöprofilen består av ett urval av kulturmiljötyper som beskriver Nybro kommuns karaktär. Kulturmiljöprofilen har varit vägledande för avgränsningen av det fortsatta arbetet med kulturmiljöprogrammet.

Kulturmiljöprogrammet omfattar 36 områden på olika platser i kommunen. Det äldre "kulturminnesvårdsprogrammet" från 1988 har legat till grund för det nya kulturmiljöprogrammet. Det äldre materialet har kompletterats och reviderats.

Länsstyrelsen i Kalmar län beviljade medel till arbetet och Kalmar läns museum anlitades för det praktiska genomförandet.

Läsanvisning

HUVUDOMRÅDE

Här lär du först känna kulturmiljön. Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

KÄRNOMRÅDE

Här får du en djupare beskrivning av områdets värden. Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

HISTORIK

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön. En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

I FRAMTIDEN

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

I texten finns siffror inom parentes (1), de hjälper dig att hitta rätt i kartorna för huvud- och kärnområdet.

Bilder är tagna av Kalmar läns museum om inget annat anges.
Text: Susann Johannisson, Kalmar läns museum
Arkeologi: Helena Victor, Kalmar läns museum
Layout: Nybro kommun
Senaste revidering: 2024-12-12

Kulturmiljöerna i Nybro kommun är levande miljöer under ständig förändring. Därför finns det risk att utskriven eller tryckt kopia av kulturmiljöprogrammet inte är den senast uppdaterade versionen. På nybro.se finns den senaste versionen digitalt.

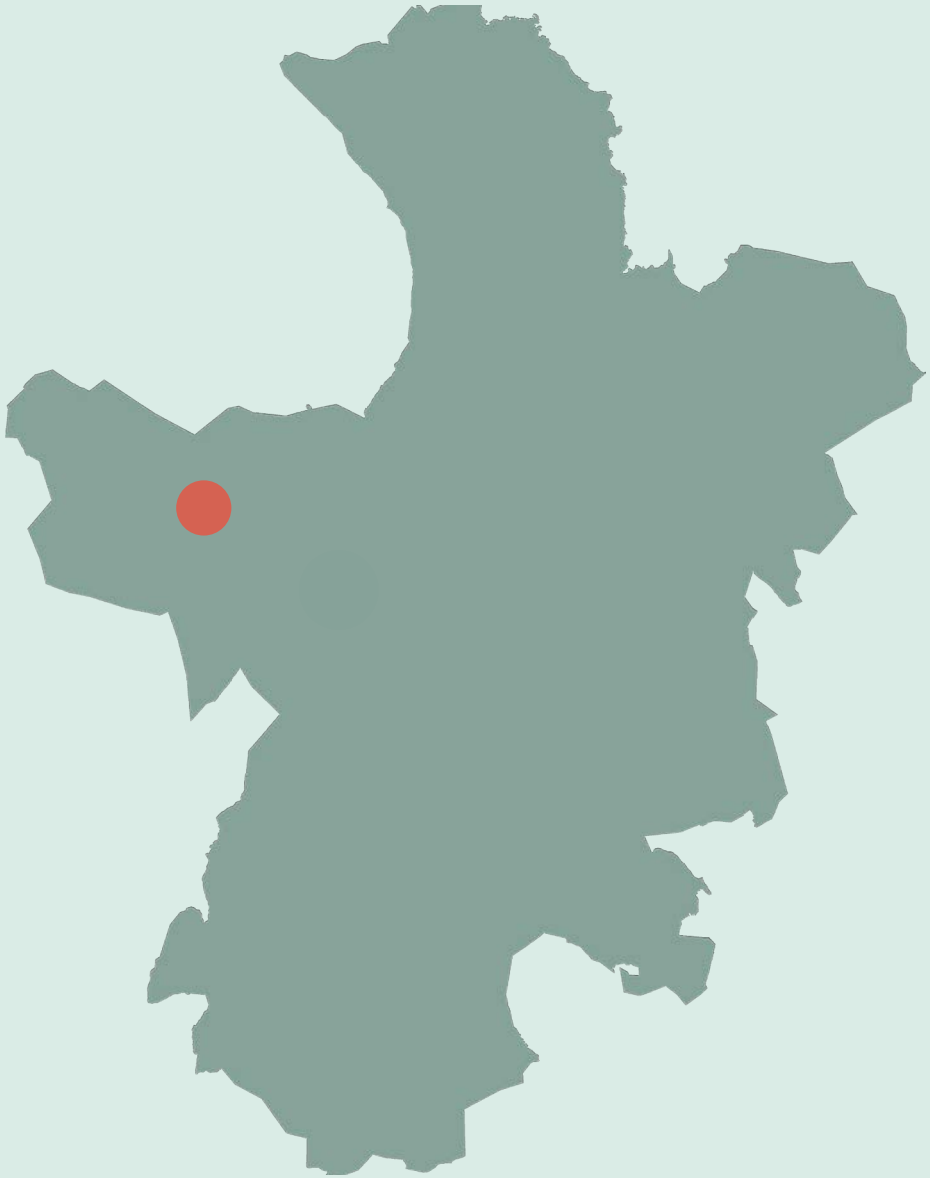

Gullaskruv är en före detta glasbruksort vid järnvägen mellan Nybro och Sävsjöström. I utkanten av samhället finns två av länsstyrelsen (1997) utpekade områden med värdefull natur: Högelyckes odlingslandskap som klassats som mycket högt naturvärde, II (nummer 36 i Nybro kommun) och del av området Hälleberga-Orranäsasjön, också med mycket högt naturvärde, II (nummer 42 i Nybro kommun). Del av gamla Växjövägen vid Hälleberga är utpekad som kulturhistoriskt värdefull väg.

Huvudområde

Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

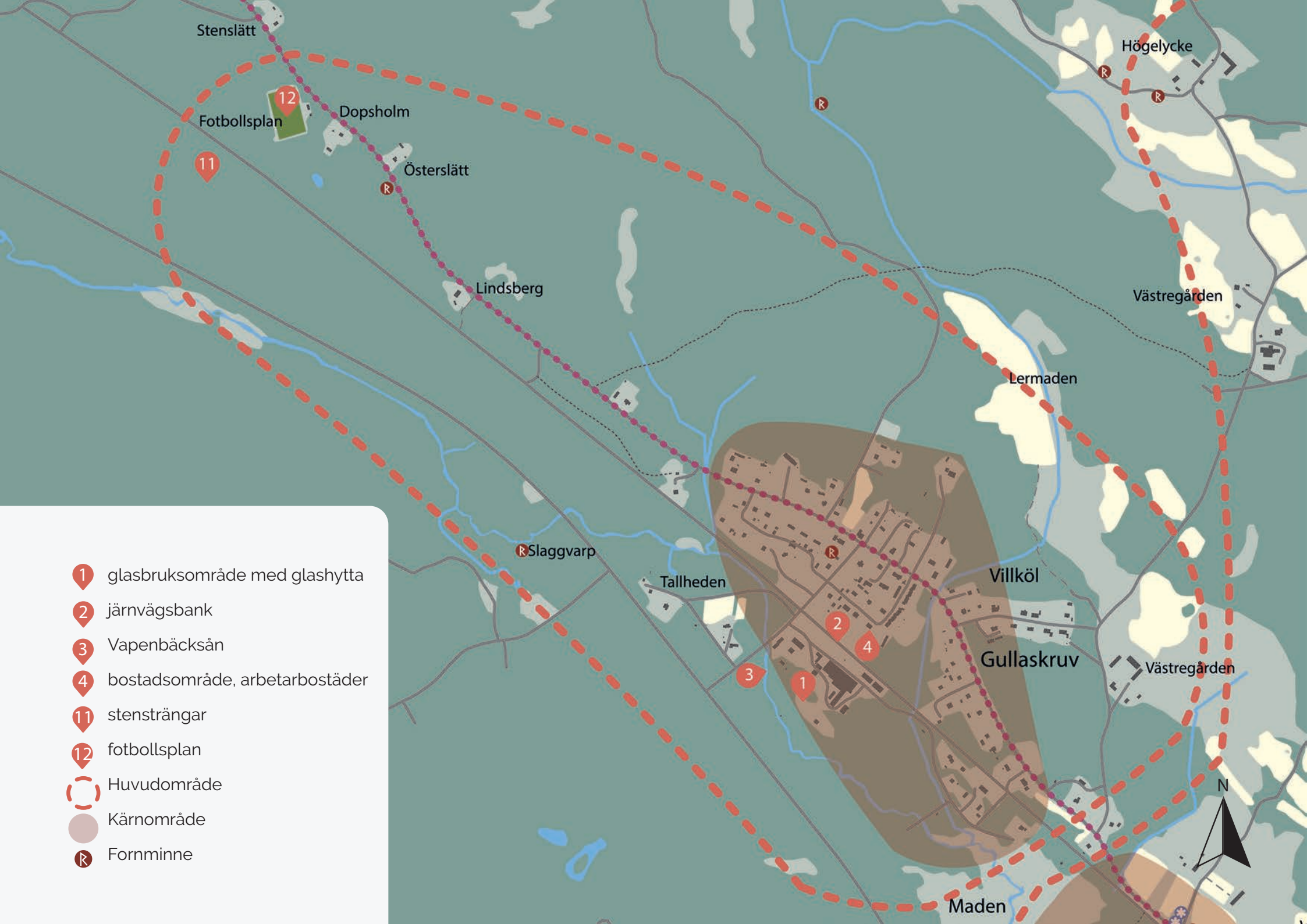
Stenslätt
Fotbollsplan
12
Dopsholm
11
Österslätt
Lindsberg
Högelycke
Västregården
Lermaden
Slaggvarp
Tallheden
Villköl
Gullaskruv
Västregården
Maden
N
1 glasbruksområde med glashytta
2 järnvägsbank
3 Vapenbäcksån
4 bostadsområde, arbetarbostäder
11 stensträngar
12 fotbollsplan
Huvudområde
Kärnområde
Fornminne

Beskrivning av huvudområdet

Gullaskruv är en utpräglad glasbruksort, där bruksområdet ligger lokaliserat vid järnvägen. Hela bruksorten är i stort sett byggd och präglad av glasbrukets era, som varade i 90 år, mellan 1893–1983. Järnvägsbanken (2) finns kvar i landskapet och är en av de viktiga historiska strukturerna, liksom gamla landsvägen. Till vägmiljön hör det bevarade gamla Willköls gästgiveri. Söder om bruksområdet rinner Vapenbäcksån (3) förbi, men vattnet har inte nyttjats som kraftkälla till glasbruket. Majoriteten av de byggnader som använts till glasproduktionen finns ännu kvar, liksom ett antal arbetarbostäder och andra hus som haft med livet på glasbruksorten att göra. Glasbruket hade sin storhetstid under 1930–50-talen och var avgörande för samhället Gullaskruvs framväxt under 1900-talet.

Nordväst om Gullaskruvs samhälle finns ett område med stensträngar i tallskogen (11). Det är ett märkligt och imponerade minne från järnvägsbygget mellan Nybro och Sävsjöström. Här grävdes sanden fram ur grusåsen för hand. Kvar på platsen blev strängar med grov sten som ligger i vallar. Det ser ut som ett naturfenomen, men är egentligen ett kulturminne från 1870-talet.

Järnvägsbanken (2) finns kvar genom skogen, norrut mot Målerås, såväl som inne i bruksmiljön

De mäktiga stensträngarna (11), som bildades då man grävde ut grus till järnvägsbygget på 1870-talet.

Ett foto från 1900-talets mitt av orten Gullaskruv. Glasbruksområdet mitt i bild, med bostadsmiljön med den då vitmålade ”Norra byggningen” till vänster och den vitmålade ”Södra byggningen” till höger (revs cirka 1980). På bruksområdet syns staplar med ved eller torv. Järnvägen går mitt i bild, och norr om järnvägen ligger orten Gullaskruv. Glasbruksorten ligger på typiskt vis i skogsbygd (I förgrunden syns Vapenbäcksån, som dock inte använts till vattenkraft här i Gullaksruv).

Landskapet runt bruksorten präglas av skogsbygd samt Vapenbäcksån (3) och de våtmarker som finns utmed den. Områdets natur är typiskt för Nybro kommuns norra del, med stora barrskogar, låg uppodlingsgrad och låg bebyggelsetäthet. Det finns också spår efter inlandsisen i form av flera höjdryggar som är krön från isälvsavlagringar, vilka är en del av Nybroåsen. Drygt en kilometer söder om glasbruket ligger Hälleberga kyrkomiljö med kyrka och skola samt en gammal kvarnplats.

Fornlämningarna i området består mest av blästbrukslämningar med slaggvarpar, vilket vittnar om tidig järnframställning i området, kanske ända tillbaka till tidig medeltid. Flera av dessa är utpekade i Riksantikvarieämbetes fornminnesregister (Fornsök). Lämningar av gravar som mindre rösen och stensättningar i närområdet är ett tecken på att trakten var bebodd eller besökt redan under åtminstone järnålder.

Vid fotbollsplanen står ett gammalt uthus med utedass, som flyttats hit från den tidigare Södra kasernen, arbetarbostaden som låg söder om glasbruket.

Lilla Willköl och landskap runt Gullaskruv. Delar av bruksorten ligger på gårdens mark.

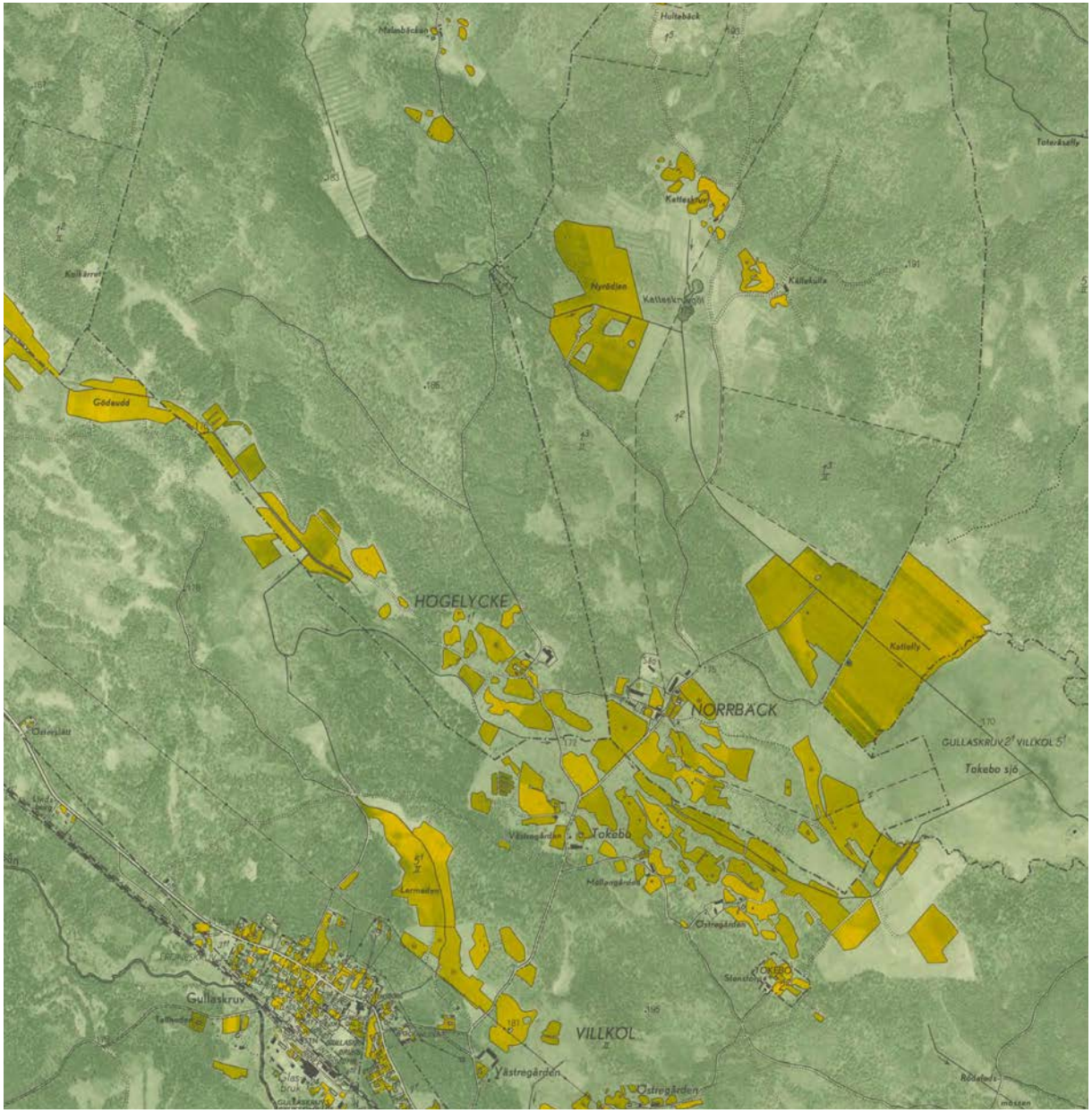

Gullaskruv ligger bara en liten bit ifrån Orrefors, utmed samma vattendrag. De båda glasbruksorterna har också delvis sammanvävd historia. Se översiktskarta i början av dokumentet.

Kärnområde

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet

Kärnområdet Gullaskruv har mycket högt kulturhistoriskt värde som en av de sex mest välbevarade glasbruksmiljöerna i Nybro kommun och en av 17 i hela Glasriket. Hyttbyggnaden har industrihistoriska värden. På hyttområdet finns även ett antal kulturhistoriskt intressanta byggnader som haft med glasproduktionen att göra, t.ex. degelkrossen. På glasbruksorten Gullaskruv finns olika sorters byggnader som hört till livet på glasbruksorten som t.ex. disponentvilla, arbetarbostäder, en Konsumbyggnad och Folkets Hus. Järnvägsbanken och de äldre vägsträckningarna bidrar till upplevelsen av miljön inom kärnområdet. Till vägmiljön hör också det tidigare Willköls gästgiveri

Glas

Skog

Järn

Möten

Symbolerna hänvisar till den kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.
Inom kärnområdet finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna glas, skog, järn och möten. .

N
Slaggvarp
Tallheden
Villköl
Gullaskruv
Västregår
10
22
28
18
6
7
24
27
25
21
26
29
30
9
8
20
23
17
16
13
31
15
32
14
19
5
Numrering av objekt
Huvudområde
Kärnområde
Värdefulla vägar och vägmiljöer
Fornminne

5 bostadsområde, arbetarbostäder

6 gästgivargården

7 Konsumbyggnad

8 Fredriksdal

9 cykelverkstad

10 Folkets Hus

13 allé

14 smedja

15 degelkross

16 kontorsbyggnad

17 Norra kasernen

18 Solliden, Solhem och Solbacka, arbetarbostäder

19 Gelinavillan

20 Skogsgården

21 Svaneberg

22 Lemkes matservering

23 Granliden

24 Villåsen

25 Fridhem

26 Stensborg

27 marknadsplats

28 arbetarbostad

29 Grönqvists charkuteri- och affärshus

30 glas- och porslinsmåleri

31 Åhuset

32 Hyttbyggnaden

Bruksområdet och glasproduktionen

Den stora glasbruksbyggnaden från 1946 och glasbrukets produktionslokaler är centrala i Gullaskruv, med bruksområdet (1) samlat för sig självt på södra sidan av järnvägen. Det är tydligt hur transportens betydelse vad gäller både råvaror och produkter styrde etableringen av glasbruket, där bruket ligger direkt vid järnvägen. Få glasbruk i Glasriket är så tydligt anlagda direkt vid järnvägen. Även om spåret är borta syns järnvägsbanken (2) och perrongen i miljön och landskapet. Lämningar efter järnvägen har stor betydelse för ortens karaktär och historia. Hyttbyggnaden (32) är sammanbyggt för att få så effektiva lokaler som möjligt, korta transportvägar och samma golvnivå. Detta är typiskt för efterkrigstidens glashyttor. Som utbyggnader på baksidan finns också sliperi, degelkammare, tvättstuga samt måleri och syraverkstad. I komplexet finns olika rum och byggnadskroppar kvar som rymde olika funktioner under samma tak, som hytta, mängkammare, lager, packbod, formverkstad, samt försäljningslokal. Typiskt är också att det finns för tiden moderna duschrum för glasarbetarna samt tvättstuga. Hyttbygganden är uppförd av gula, målade, tegelväggar med högt plåttak och smårutiga fönster, som behövdes för att ge så mycket ljusinsläpp som möjligt i efterbearbetningslokaler och syningsrum. Den stora skorstenen representerar Ifö-ugnen.

Järnvägsbanken (2) och flera perronger från olika tider. Någon murad i natursten, någon gjuten.

IFÖ-UGNEN

De så kallade Ifö-ugnarna började byggas i olika glashyttor i Glasriket i början av 1900-talet. Egentligen borde de kallas " Axel Hermansenugnar", eftersom den nya ugnen bygger på ingenjör Axel Hermansen uppfinning och patent, från tidigt 1900-tal. Ugnarna tillverkades dock vid Ifö-verket i Bromölla och fick därav sitt namn. Den första Ifö-ugnen som murades i Glasbruket var vid Skrufs glasbruk år 1906. Detta blev starten för nya glasugnar till ett 30-tal av de svenska glasbruken ända fram i 1950-talet.

Patentet grundade sig på ett slags keramisk rekuperator (värmeväxlare) som gjorde förbränningen effektivare. Ugnarna eldades med ved och genom många murade kanaler leddes rökgaserna iväg så att maximal värmeutväxling kunde ske. Nytt för dessa ugnar var att de tålde att eldas med "skräpved", ytved, sågspån och ved som inte var helt torr. Detta var en mycket stor skillnad mot äldre långugnar, där veden måst vara helt torr för att den värme som krävdes för att smälta glas skulle kunna uppnås - man var då tvungen att ha särskilda ugnar för att torka veden innan den skulle användas i glasugnen. Ifö-ugnarna gjorde därför veden och vedhanteringen billigare. Teoretiskt behövs ca 1 kWh för att smälta 1 kg glas/dag, när glasmassan homogeniseras vid en temperatur på ca 1400 grader Celsius. I en gammal svensk långugn räckte 10 kbm ved till ca 175 kilo glas/dag. I en Hermansenugn räckte 10 kbm ved till ca 400 kg glas/dag. Det blev alltså en stor effektivisering för glasbruken. Kännetecknande för Ifö-ugnarna är de höga skorstenarna som krävs för att få det drag som behövs.

Bruksområdet har en allé (13) som leder fram till hyttbygganden (32). På bruksområdet finns också byggnader som minner om den tid då olika funktioner inom glasproduktionen låg i olika hus, som smedjan (14) och degelkrossen (15). Att smedjor ligger för sig själva är typiskt eftersom man ville förlägga brandfarliga verksamheter en bit ifrån huvudbyggnaden. Degelkrossen som ligger i en egen byggnad är välbevarad. Den består av en stenkross driven av remmar. Eftersom glasbruket inte kunnat nyttja vattenkraft har man redan från början drivit krossen med annan kraft, troligen någon råoljemotor, innan man fick elkraft. Krossen har i sig höga teknik- och kulturhistoriska värden. I bruksmiljön finns också en kontorsbyggnad (16) i form av en träbyggnad från sekelskiftet 1900. Huset är delvis förändrat. Andra byggnader med särskilda funktioner som finns i området är gamla packboden, ett gammalt magasin och en sandbod. Packboden och magasinet är gamla träbyggnader med delvis förändrat utseende. Sandboden är en murad byggnad från 1950-talet.

Hyttbyggnaden (32) med kontorsdel.

Bruksområdet med den tidigare kontorsbyggnaden (16)och del av den allé som går genom området.

Degelkrossen (15).

Smedjan (14) på bruksområdet.

Gamla packboden.

Sandboden.

Måleri- och syraverkstad.

I norra delen av bruksområdet ligger den tidigare arbetarbostaden Norra kasernen (17), som är en av glasbrukets äldsta byggnader. Här finns också en tillhörande liten kulturmiljö med uthus och stenkällare. Vid ån finns det så kallade Åhuset (31), som tidigare användes som tvättstuga och bakstuga, senare ombyggd till bostadshus. Miljön vid Norra kasernen präglar också bruksområdet och är kulturhistoriskt viktig för upplevelsen och förståelsen av bruksområdet. Kasernen är typisk med två entréer och byggd i stor skala.

Norra kasernen.

Norra kasernen (17).

Bakom Norra byggningen ligger en stor stenkällare, uthus samt det så kallade Åhuset.

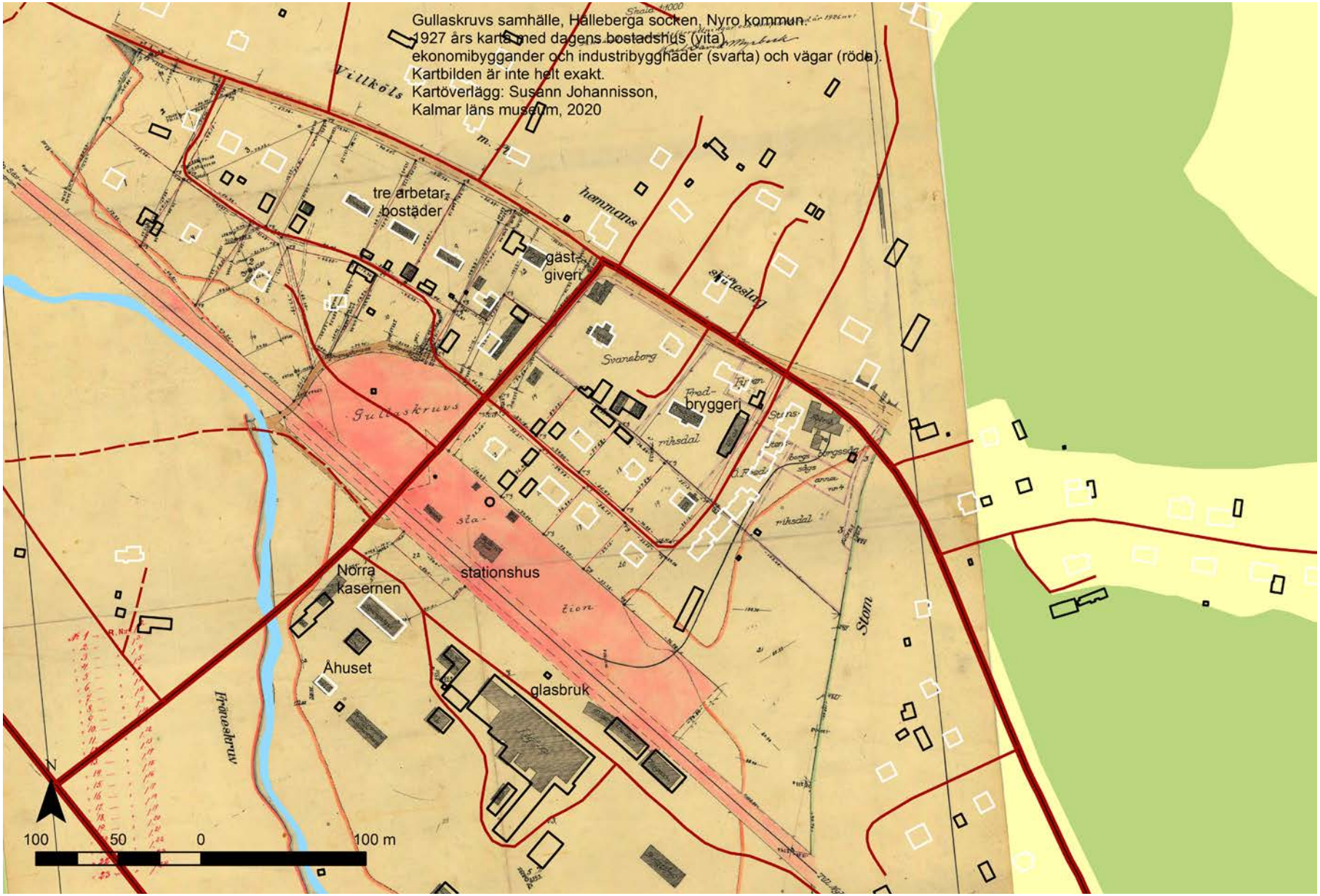

En karta från 1927, med dagens byggnader och vägar ovanpå den gamla kartan. Området norr om landsvägen har inte ritats ut. Kartbilden redovisar glasbrukets hus vid denna tid, med den tre arbetarbostäderna (18) Solliden, Solhem och Solbacka utmed landvägen, området med glasbruket, Norra samt Södra kasernen med mera. Gamla sågen syns också utmed landsvägen.

Glasbrukets bostäder

Glasbrukets epok har i hög grad påverkat hela orten Gullaskruv. Majoriteten av bostadshusen i Gullaskruv är byggda av glasbruket som arbetarbostäder för glasarbetarna, eller byggda av glasarbetare med bidrag från glasbruket. Det finns också egnahemsvillor som kunde byggas tack vare statliga bidrag eller lån. De privatbyggda villorna är oftast en eller möjligen tvåfamiljers, medan flera av glasbrukets arbetarbostäder innehåller flera lägenheter. Majoriteten av ortens bostadshus är byggda i trä, klädda med träpanel och några har flera entréer. Husen är byggda under 1900-talets första hälft, det förekommer både 1910-tals, 1920-tals, 1930-tals, 1940-tals och 1950-talstilar. Särskilt arbetarbostäderna med flera ingångar visar på bruksortens levnadsvillkor under 1900-talets första hälft. Bostadshusen ligger samlade i två små kvarter, ett på norra sidan järnvägen (4) och ett på södra (5), samt utmed gamla landsvägen, Lenhovdavägen, på båda sidor. I bruksmiljön ingår även tidstypiska 1960-talsradhus.

Villor från olika delar av 1900-talet. Många byggdes av privatpersoner som jobbade på glasbruket, med bidrag från bruket eller statliga lån.

Arbetarbostäder i ett av de små kvarteren i centrala Gullaskruv.

Även tidstypiska låga radhus från 1960-talet ingår i bruksmiljön.

Utmed Lenhovdavägen norrut ligger tre av glasbrukets arbetarbostäder från ca 1910, Solliden, Solhem och Solbacka (18). Dessa har långsmala huskroppar med brutna tak. Att det finns två ingångar vittnar om att de från början byggdes för flera familjer. Farstun har nationalromantisk stil. Husen är ombyggda men en har kvar vissa äldre delar, som hus- och takformen, två skorstenar och dubbla entréer med verandor.

Solliden, Solhem och Solbacka (18).

Mitt emot Solliden, Solhem och Solbacka ligger ett äldre trähus (28) med glasveranda. Det ser ut som en villa men ägdes och användes av glasbruket som arbetarbostad. Både vinden och uthuset användes som ungkarlkarlsrum.

Arbetarbostad (28).

På toppen av en höjd i södra kvarteret (5) finns en stor putsad arbetarbostad från cirka 1950, innehållande flera lägenheter. I samma kvarter finns den så kallade Gelinavillan (19), där en av brukets formgivare bodde.

Villa Skogsgården (20) från 1930 är byggd i tidstypisk 1920-talsstil, med symmetri, markerade hörn och mittparti, ljusmålad träpanel och smårutiga fönster. Huset byggdes som disponentvilla för glasbruksägaren William Stenberg. Villan har flera typiska kännetecken för Glasrikets disponentvillor: den ljusa färgskalan, det höga, avskilda, läget och den påkostade arkitekturen. Lite ovanligt för disponentvillor är dock att villan ligger så långt från bruksområdet, utan överblick över bruksområdet. Villan förefaller vara exteriört bevarad. Villan speglar att Gullaskruv hade ett uppsving på 1930-talet. Andra hus som använts som chefsvilla är gästgiveribyggnaden (6) och Svaneberg (21).

Glasbruksorternas byggnader speglar genom olika storlek de klasskillnader som rådde på bruksorten under 1800-talets slut och 1900-talets början. Disponentvillorna med sju-åtta rum för bara en familj står i tydlig kontrast mot till exempel Norra arbetarkasernen (17), med tolv lägenheter om ett rum och kök. Disponentvillorna är mer påkostade än övriga hus, arkitektoniskt och kvalitetsmässigt. Till dem hör också anlagda trädgårdar.

Gelinavillan (19), där en av brukets formgivare bodde, samt en annan tidigare arbetarbostad. Båda ligger i ett litet bostadsområde (5) söder om glasbruket och söder om järnvägen.

Skogsgården (20) är en dispontentvilla från 1930 är i stort välbeverad i sin 1920-talsstil med både hus och trädgård.

Trädgårdar omgärdade av låga trästaket och grindar är viktiga delar av bostadshusens kulturmiljöer, liksom olika uthus. Uthusen är små faluröda trähus, ofta med många dörrar som visar på olika tidigare funktioner. Många av uthusen är välbevarade. Många av bostadshusen i Gullaskruv har förändrats under 1900-talets slut och 2000-talets början, men även exempel på originalutföranden finns.

De olika uthusen är ofta mer välbevarade än bostadshusen. Uthusen berättar om gångna tiders levnadsvillkor och är historiskt viktiga.

Äldre hus i Gullaskruv

Eftersom gamla landsvägen går genom området finns även några äldre hus här, som fanns innan glasbruket etablerades 1893. Det äldsta är sannolikt gamla gästgivargården (6), som flyttades hit[1] från ett tidigare läge en bit österut, på gården Willköl. Timmerstommens exakta ålder är inte känd, men det är inte osannolikt att huset är från 1700-talet. Huset har under 1900-talets början använts som disponentvilla till glasbrukets chefer, så det har en tydlig koppling till glasbrukets era, samtidigt som det ger bruksorten större historiskt djup och en tydlig koppling till den anrika landsvägen som går genom samhället. Huset har byggts om och byggts till, men har ändå idag en ålderdomlig karaktär, med utskjutande knutar, äldre panel och fönster, enkupigt lertegeltak, äldre typ av skorsten och en ren fasad utan veranda, med pardörr i fasadlivet.

Gamla gästgivargården (6), troligen Gullaskruvs äldsta byggnad.

1 Det finns motstridiga uppgifter om när huset flyttades hit, 1830 eller 1860.

Två hus som kallas Villåsen (24) och Fridhem (25) är exempel på hus som fanns här redan innan glasbruket startade. De hör till ortens äldsta hus. De ligger i gästgiveriets närhet, i en backe öster om Lenhovdavägen. De har faluröd träpanel och tegeltak och en del äldre byggnadsdetaljer, som gamla ytterdörrar och utskjutande knutlådor, som visar att de är äldre. De har också i sort sett behållit en äldre stil.

Fridhem (25), också kallat Qvistbergatorpet, var tidigare torp under Willköls gård. Huset tillhör de äldsta i Gullaskruv.

Villåsen (24).

Söder om Vapenbäcksån ligger ett tidigare torpställe som hört till Orrefors skogar.

Granliden (23).

På en höjd öster om Lenhovdavägen ligger bostadshuset Granliden (23), byggt kring år 1900 av Queckfeldt, förvaltare på Orrefors bruk. Husets stil är typiskt för 1890-talets arkitekturstil, med tidstypiska fönster, tak med lertegel, smal, hyvlad, ljusmålad, liggande panel, spetsiga takvinklar och torn.

Huset Fredriksdal (8) tillhör en av de äldre i Gullaskruv. Husets längd och två dörrar antyder att det varit flera bostäder/lägenheter - och i detta fall även en annan verksamhet, ett bryggeri. Det är lätt att se kopplingen till den mötesplats som Gullaskruv var, med intilliggande marknadsplats (27) och gästgiveri.

Fredriksdal (8), som byggdes med flera lägenheter samt ett ölbryggeri.

Livet på bruksorten

Glasbrukets tid i Gullaskruv hänger även samman med det moderna samhällets framväxt under 1900-talet. Vissa hus kan ha haft funktioner som hört till glasbrukets liv, men utan att det syns på huset. Ett sådant är det så kallade Lemkes matservering (22), som inrymdes i ett litet hus utmed Lenhovdavägen. Detta är en yttring över de förhållanden som tidigare rådde, då många av glasarbetarna bodde utan kök (ungkarlar som inte hade kök - och inte egen fru som lagade mat åt dem). De unga kallades hyttpojkar och kunde bo i enkla rum på vindar i brukets arbetarbostäder.

Stensborg (26) består av två äldre byggnader samt flera äldre faluröda uthus. Huvudbyggnaderna uppfördes av den såverksägare som hade det äldre sågverket som låg mitt emot bostadstomten. Husen byggdes kring år 1900 eller i slutet av 1800-talet. Fasaderna har ljusmålad panel. Båda hus har genomgått förändringar och ombyggnader. Husen och platsen har berört många människors liv, tack vare de olika verksamheter som varit inhysta i dessa lokaler: fjärdingsman, skomakare, barnmorska, kommunhus, bank och skola. Den lilla röda byggnaden norr om bostadshuset var tidigare fjärdingsmannens expedition och arrestlokal.

Här drevs under en period Lemkes matservering (22) för de glasarbetare som inte hade egna kök. Huset kallas Dalskog och var tidigare en hantverksstuga. Både en målare och en skräddare ska ha bott och verkat här.

Svaneberg (21) ska ha byggts av sågverksägaren till det sågverk som låg mitt emot glasbruket, vilket berättar något om den första tiden här och järnvägens betydelse - inte bara före etableringen av glasbruket utan också för två sågverk. Huset ska ha tagits över av glasbruket i början av 1900-tal och använts av detta på olika sätt. till exempel som kontor. Inte minst var tomten en mötesplats så länge som en lanthandel var igång i en sidobyggnad.

Grönqvists charkuteri- och affärshus (29) är en 1940-talsvilla med en påbyggd affärsdel från 1960-talets mitt. Affären är ortens första ”snabbköp”. Källarvåningen var charkuteri. Huset har flera byggnadsdelar som är original som fönster, balkongräcke och ledstång. Husets tidigare verksamhet har stor betydelse för Gullaskruvs historia.

Stensborg 1 och 2 (26).

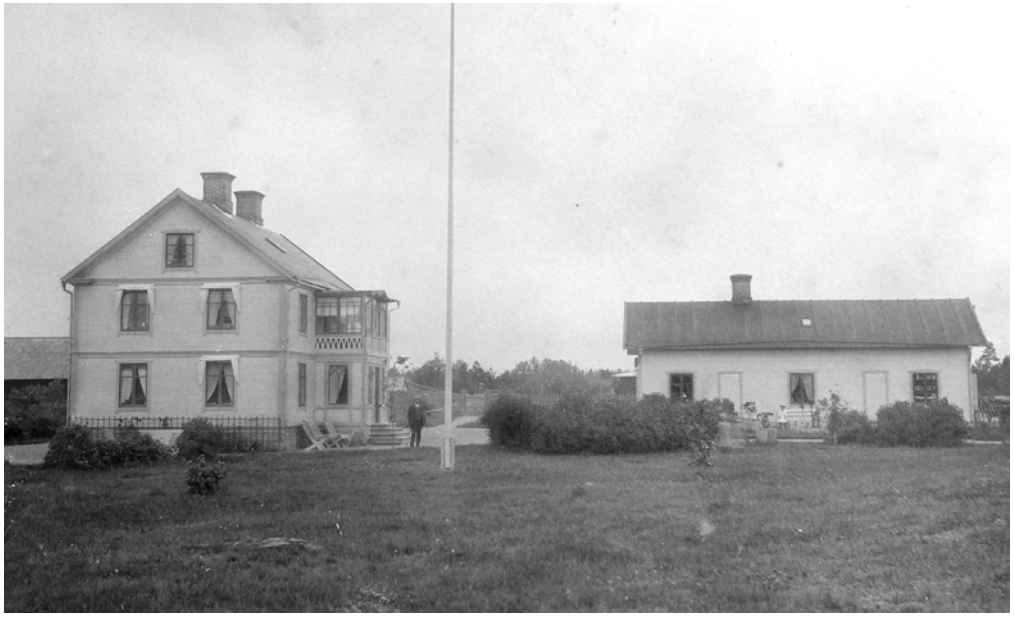

Svaneberg (21)som det ursprungligen såg ut och som det ser ut idag efter ombyggnationer och förändringar.

Utmed landsvägen söder om Stensborg ligger två låga faluröda träbyggnader. De inrymde tidigare Erlandssons smedja och cykelverkstad (9) med tillhörande bostadshus. Mitt i Gullaskruv ligger en byggnad som tidigare inrymde ett privat glas- och porslinsmåleri, Svärds (30). Huset är ett tvåvåningshus med en källarvåning byggd av naturstensblock. Verksamheten är ett exempel på att det i Glasriket finns stort hantverkskunnande inom glas. På tomten ligger också bostadshuset, en röd tegelvilla av 1950-talstyp.

Andra byggnader och platser som berättar om livet på bruksorten under 1900-talet och där glasbruket var bidragande i byggandet, eller som kan kopplas till glasbrukets epok, är: Folkets Hus (10), en Konsumbyggnad (7), samt fotbollsplanen (12). Dessa platser är också exempel på mötesplatser från 1900-talet. Folkets Hus-byggnaden är en anspråkslös, långsmal, faluröd träbyggnad, delvis äldre, delvis nyuppförd på 1970-talet. Konsum har klätts med röd träpanel och byggts om till privat villa. Huskroppen och det strategiska läget mitt i vägkorsningen visar att det tidigare haft en funktion i brukssamhället. Fotbollsplanen, som ligger 1,5 kilometer nordväst om samhället var mycket betydelsefull för alla glasbruksorter under hela 1900-talet.

Den tidigare charkuteriaffären Grönqvists (29), med den stora röda bryggeribyggnaden Fredriksdal i bakgrunden.

Folkets hus (10).

Gamla Konsum

Erlandssons smedja och cykelverkstad (9) som den ser ut idag och en äldre bild.

Historik

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Genom Gullaskruvs samhälle går landsvägen mellan Eksjö-Växjö och Kalmar, ”Gamla Lenhovdavägen”. Denna blev än mer viktig efter freden i Brömsebro 1645. Makten i Stockholm hade intresse av att kunna transportera sig ner mot Kalmar och Södra Möre. Efter att Orrefors järnbruk anlagts på 1720-talet och Kosta glasbruk på 1740-talet ökade trafiken säkert. Willköls gästgiveri låg då nordost om Hälleberga kyrka, en bit ifrån landsvägen. Gästgiveriet omskrivs av Linné år 1746. Från medeltiden fram till och med 1800-talet fanns många gästgiverier och skjutsstationer i landet, där resanden kunde få mat och husrum och byta hästar inför en fortsatt resa.

Gästgiveriet låg närmare bestämt utmed den smala gamla väg som fanns mellan Stora Willköls gård och Högelycke by. Vägen har i senare tid kallats Sellergrens väg eftersom socknens berömde väckelsepräst Peter Lorenz Sellergren gick den här vägen från sitt hem i Högelycke till Hälleberga kyrka. Det finns olika uppgifter om när gästgiverirörelsen, enligt uppgift med byggnader, flyttades till det nuvarande läget direkt vid landsvägen (6) - och mitt i det som sen blev tätorten Gullaskruv. Båda årtalen 1830 och 1860 har nämnts. När järnvägen drogs fram genom bygden på 1870-talet döptes platsen om till Gullaskruv, efter säteriet med samma namn. När tåg och bil ersatte hästskjutsarna förlorade skjutsstationerna sin betydelse och 1933 upphörde verksamheten. Willköls gamla gästgiveri blev då glasbrukets disponentbostad.
Gästgivargården ligger mitt emot det som var Willköls marknadsplats (27). På marknadsplatsen låg timrade bodar. Det är inte bekräftat när marknaden började, men den pågick säkert under hela 1800-talet som höst- och vårmarknad. Kreatur var en av de viktigaste varorna. Marknaden levde i någon mån kvar fram till 1950-talet.

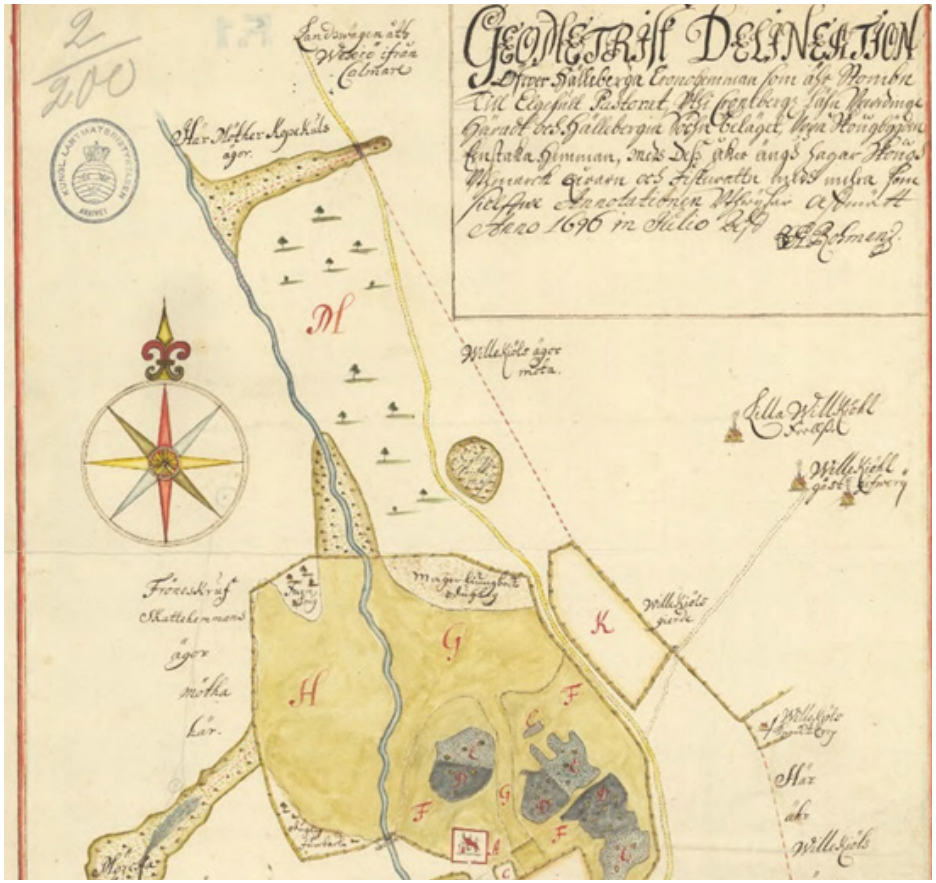

På denna karta från 1696 syns Hälleberga kyrka nederst i bild, Willköls gästgiveri till höger i bilden och den gamla landsvägen ”åth Wexiö mot Calmare” som en gulmarkerad väg.

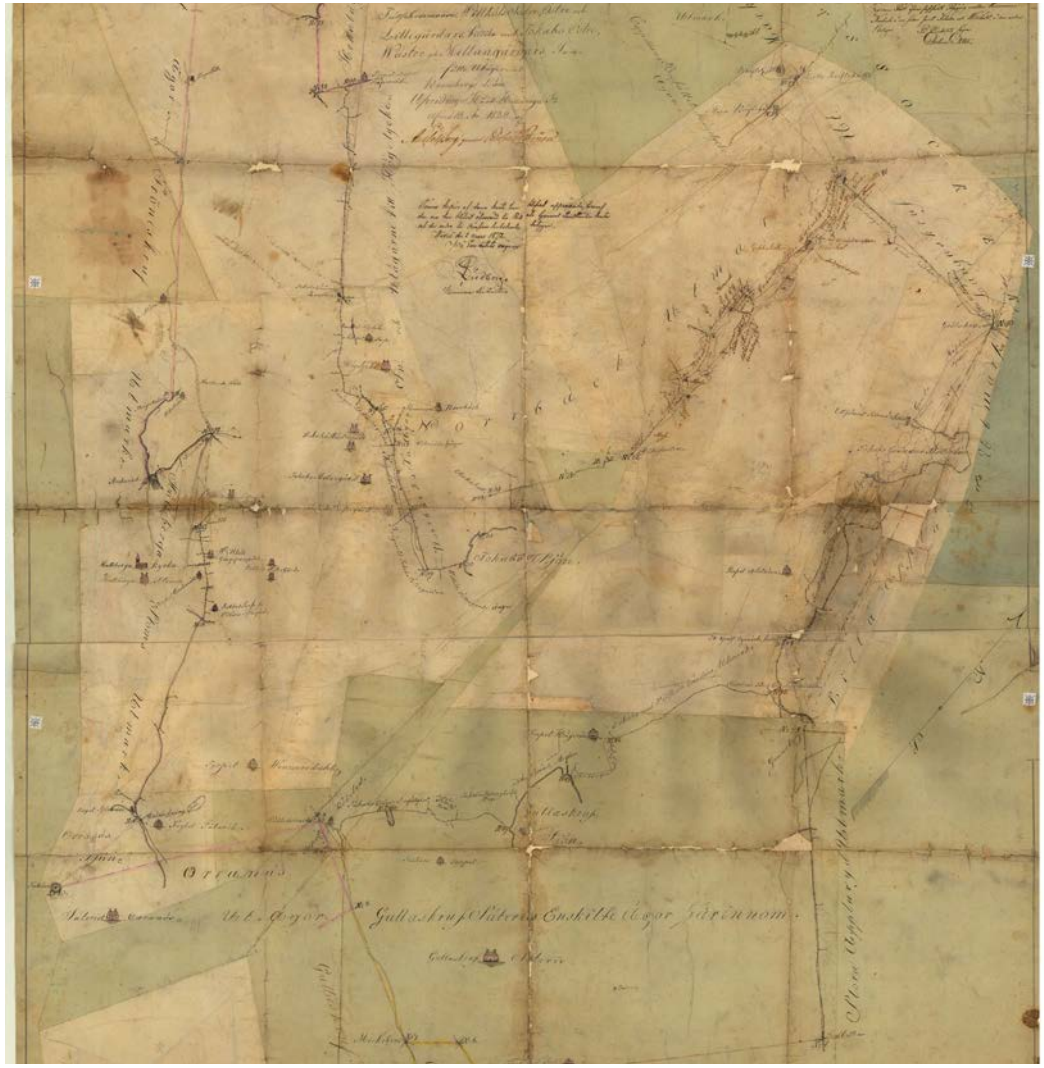

En karta från 1872 visar landsvägen, med bland annat, från söder till norr: Soldattorp till Willköls Östregård, Helleberga kyrka och Helleberga stomm (gård), Willköls gästgivargård och Östregård. Nr 14 visare en vägkorsning, vilket bör vara den vägkorsning mitt i Gullaskruv, där vägen går mot Högelycke och Västregården. Norr om den platsen har ordet Marknads plats skrivits ut, vilket bör vara där Gullaskruv ligger idag.

Bilden ska föreställa marknadsplatsen. Foto Kalmar läns museum.

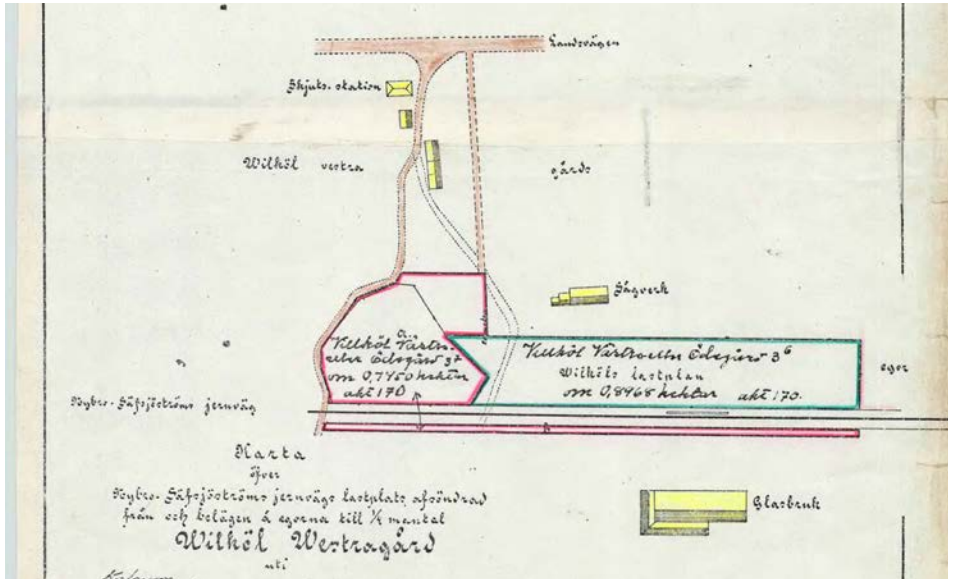

En skiss från 1904 visar skjutsstationen dvs gästgiveriet, samt ett stall som senare rivits. Man ser även glasbruket, järnvägen och sågverket.

Järnvägen och sågverket

Åren 1874–76 byggdes järnvägen mellan Nybro och Sävsjöström. År 1881 fattades beslut att bygga lastplats i Willköl men på grund av dålig ekonomi dröjde det till 1892 innan den stod klar. När det beslutades att en poststation skulle inrättas 1898 ändrades ortens namn från Villköl till Gullaskruv eftersom man ville undvika förväxling med Vinköl i Skaraborgs län. Stationshuset stod klart 1899 och poststationen flyttades dit så att det blev en förenad post- och järnvägsstation. Järnvägen byggdes ut i etapper, 1914 fick man förbindelse med Nässjö. Järnvägsbygget var ett privat initiativ och trafiken hade drivits av ett privat bolag men 1938 köptes banan mellan Nybro och Nässjö av staten och verksamheten blev en del av SJ. Persontrafiken upphörde 1985 och 1989 revs spåret på sträckan Orrefors-Åseda upp. Stationshuset revs 1979. Kvar finns banvallen som används som vandring- och cykelled samt ett par perronger.

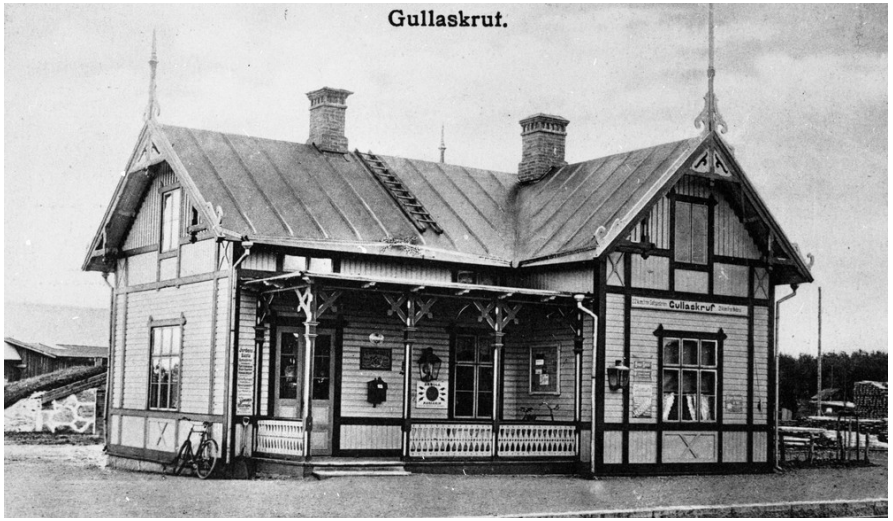

Stationshuset var byggt i typisk 1890-talsstil. Huset revs 1979. Bild Kalmar läns museum.

Stationshuset förändrades mycket, här i 1960-talsstil.

Utmed gamla landsvägen anlades ett sågverk, Gamla sågen. Se kartan från 1919 på efterföljande sida. Verksamheten ägdes av virkeshandlare Robert Johansson från Norrbäck. Mitt emot Gamla sågen byggde han upp ett pampigt bostadshus med sidobyggnad, Stensborg (26). Enligt uppgift i husförhörslängderna verkar Robert på 1880–90-talet ha rest över till Amerika. Kanske tjänade han där ihop de pengar han behövde för att starta sågverket? Gamla sågen brann ned 1957 och senare byggdes bostäder på sågverkstomten.

Vid sekelskiftet 1900 byggdes ytterligare en såg, Nya sågen. Den låg mitt emot glasbruket, intill stationshuset. På äldre fotografier kan man se stora staplar med sågat virket på planen mellan det idag rivna sågverket och järnvägsstationen.

Nya sågverkets bostadshus Svaneberg (21) byggdes mitt emot gästgiveriet. Senare övertogs fastigheten av glasbruket.

Stationsområdet och staplar av virke intill det sågverk som låg norr om stationen. Glasbruket känns igen på sin höga skorsten. Bild Kalmar läns museum.

Norr om järnvägen syns de stora vedstaplar som ligger på ångsågens område.

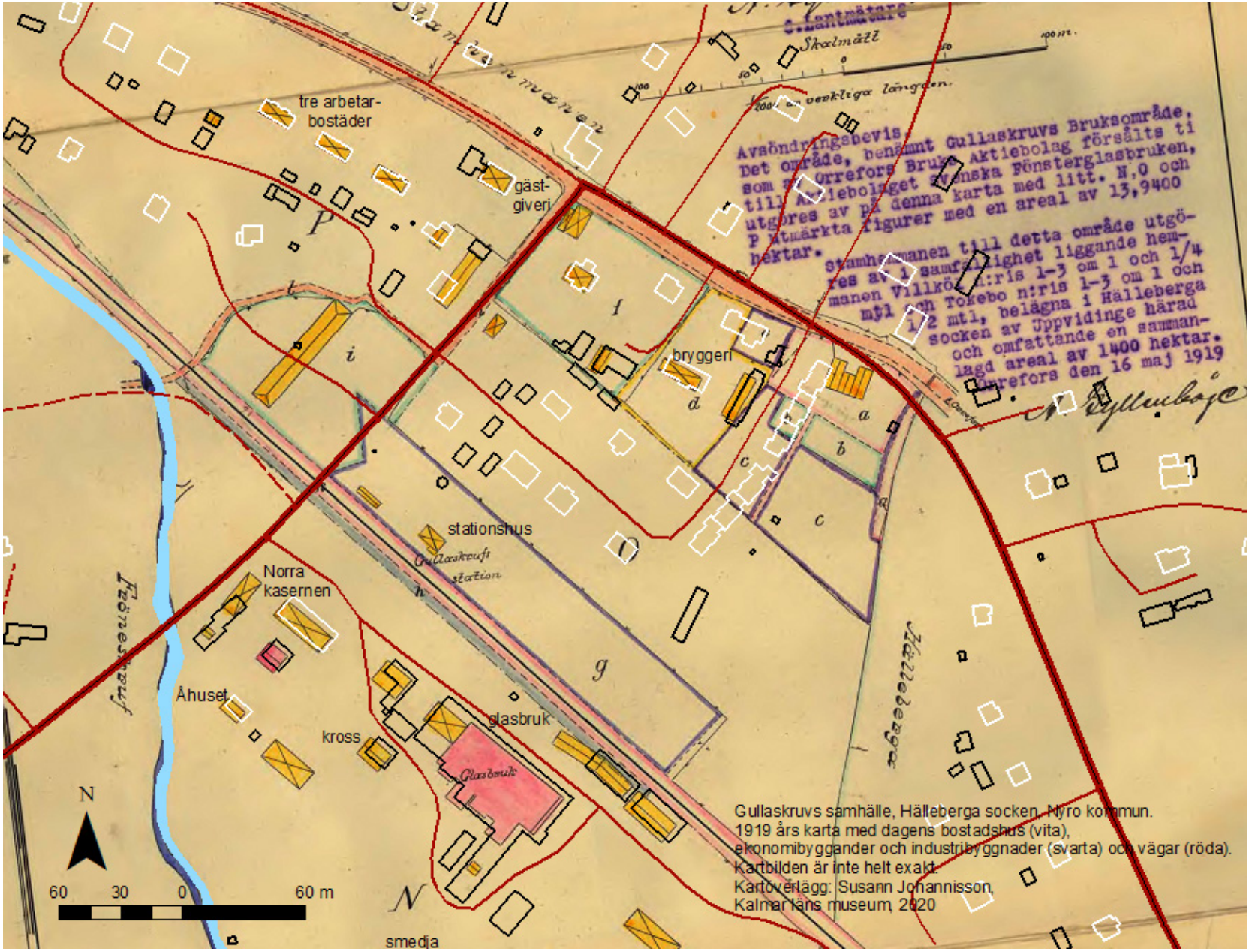

En karta från 1919, med dagens byggnader och vägar ovanpå den gamla kartan. Området norr om landsvägen har inte ritats ut, men man kan tydligt se brukets hus vid denna tid, med den tre arbetarbostäderna (18) Solliden, Solhem och Solbacka utmed landvägen, området med glasbruket, Norra kasernen med mera. Hus som finns på karta som senare rivits är Södra kasernen och stationshuset.

Glasbrukets historia

År 1893 byggdes den första glashyttan här, lokaliserad precis intill järnvägen. Sten- och degelkrossen och de två stora arbetarkasernerna hör till de första byggnaderna som också uppfördes, för att man skulle kunna bedriva verksamheten i hyttan och för att glasarbetarna skulle ha någonstans att bo.

Först var produktionen i glashyttan inriktad på buteljer, alltså flaskor. 1895 började man också blåsa fönsterglas. Då gjordes glasrutor om 100 x 135 centimeter, eller 150 x 90. Längre än 170 cm kunde de inte vara, för då fick de inte plats i sträckugnen. Då användes en så kallad långugn som eldades med ved eller torv. På var sida fanns fyra deglar varifrån glasmassa hämtades. Man blåste långa cylindrar av glas som sedan klipptes upp och blev platta fönsterglasskivor svängdes den uppåt två meter långa cylindern i en grop i golvet, en så kallad svänggrop. Både långugn och svänggropar är borta sedan länge. 1912 brann den stora trähyttan, men byggdes upp på nytt.

Den nya hyttan fick plåtväggar och tak för att minska brandrisken. Golvet var dock fortsatt trägolv på jord. Fönsterglastillverkning höll på i 27 år, tills den utländska konkurrensen blev för hård, och hela produktionen i hyttan lade ner 1922. Först hade ”Fönsterglastrusten” köpt Gullaskruf. Där ingick också glasbruken i Hovgård, Flygsfors och Kronofors. Kring 1930 började man tillverka maskinglas i Oxelösund, och 1934 i Emmaboda. Då var tiden definitivt förbi för den gamla handblåsta fönsterglasproduktionen.

När Gullaskruf tillverkade fönsterglas fanns åtta verkstäder i hyttan, med två man i varje. När man producerade tusen lådor med 10 kvadratmeter glas i varje låda producerade det nya Emmaboda fönsterglasbruk motsvarande 25 gånger mer.

När Gullaskruf var fönsterglasbruk användes en så kallad långugn som eldades med ved eller torv.

Bruket var stängt i fyra år, innan ingenjör William Stenberg från ett gjuteri i Lindås köpte bruket 1926, tillsammans med källarmästare Carl E Johansson från Vissefjärda. Tillverkningen av diverse småglas satte igång. Tiderna var dock svåra och periodvis låg tillverkningen nere. År 1929 anställdes en konstnärlig medarbetare som designade glas på ett annat sätt än tidigare. Vid Stockholms-utställningen 1930 fick bruket stor framgång med sitt konstglas såväl som pressglas. Från slutet av 1930-talet ökade också efterfrågan på annat blåst glas, inte minst från USA. Glasbruket hade sin storhetstid under 1930–50-talen. Nuvarande hyttan i Gullaskruv byggdes 1946.

Gullaskruf kom att bli det ledande bruket vad gäller pressglas. Även denna teknik kräver erfarna glasarbetare. Gullaskruf blev särskilt duktiga på att värma bort skarvarna så att de inte syntes. Pressglaset såldes både inom landet och exporterades.

Gullaskruf blev även ledande på tillverkning av prismor till kristall-kronor. Enligt vissa uppgifter var det här som gåtan löstes hur prismorna skulle borras. En ny produkt som började tillverkas i Gullaskruv var så kallat tekniskt glas, till exempel strålkastarglas till bilar, som blev framgångsrikt under första världskriget då utländsk import stoppades. Även tandläkarskålar, kylskåpslådor, trumlinser till Agafyrarna och lampor till ubåtar under kriget blåstes här, vissa bara här. Idérikedomen var stor under 1940-talet. Ägaren Stenberg själv var en drivande kraft med stor praktisk kunskap om glas och glasformar. Han samarbetade med sin bror Agne Stenberg som drev formfabrik och gjuteri och tillverkade gjutjärnsformar i Lindås utanför Emmaboda. På så sätt kom nya formar snabbt in i produktionen.

År 1955 köpte Gullaskrufs glasbruk upp Trelleborgs glasbruk i Skåne, med 50 anställda. Efter några år lades detta bruk dock ner. Mellan 1975–1977 var Gullaskrufs glasbruk del i en grupp av glasbruk kallat Krona-Bruken, tillsammans med Björkshult, Målerås, Skruf och Åseda. Försöket gällde samordningsvinster och samarbete men slutade i konkurs. 1977 hyrde Orrefors glasbruk in sig i Gullaskrufs lokaler, och blev sedan ägare. 1981 investerades i en ny stor glasvanna[2], som skulle underlätta arbetet och ge en jämnare glaskvalitet.

Under en period användes torv för att elda glasugnarna. Det fanns gott om våtmarker och torvmossar i bygden. För många av de unga blev det hårda sommarjobb på torvmossen i Gullaskruv. Elektrisk ström alstrades i vattenfallet i Barkeström, uppströms Orrefors, och kopplades in i Gullaskruv 1939–40. Då vattentillgången var för dålig användes en råoljemotor som reservkraft. Denna stängdes av på nätterna. Motorn ägdes troligen av Hälleberga kommun och var placerad i en källarbyggnad norr om glasbruket. Troligen finns källaren kvar under ett bostadshus som byggdes på samma plats, cirka 1950.

På brukets område har alltid funnits en smedja (14). Här tillverkades och reparerades de redskap som behövdes i glasblåsningen, som pipor och saxar, men också formar. Under en period var Nathanael Adolfsson verksam som smed i Gullaskruv. Han tillverkade och sålde till många bruk i Glasriket, och betraktades som en av Sveriges skickligaste smeder. Han hade en egen smedja utmed landsvägen en bit nordväst om samhället. Smedjan är borta, men bostadshuset finns kvar, i ombyggt skick.

2 En vanna är en modern glasugn med kontinuerligt tillflöde av ”mäng”, som smälts till glasmassa. Vannan har högre kapacitet än de äldre ugnarna.

1941 återupptogs fönsterglasblåsningen för en dag, som en hyllning till landshövdingen Beskow i Växjö, på hans 60-årsdag. Man ville visa och filma hur den manuella produktionen gick till. Intendent JE Anderbjörk från Smålands museum var en av initiativtagarna, och regissör för skådespelet. Nordiska museet filmade. Samtliga anställda och alla som deltagit fick en sejdel med inskriptionen 12/6 1941. De glasvalsar som tillverkades vid detta tillfälle förvaras sedan dess i Smålands museums arkiv i Växjö. JE Anderbjörk.

Barnen i glasbruket

Bostad och ved ingick i lönen om man var anställd glasarbetare vid bruket. Ofta var bostäderna små och omoderna. Det kunde vara familjer med så många som 8–10 barn. Det finns många nedtecknade berättelser och vittnesmål om hur barnen hade det. Många av pojkarna jobbade i hyttan. Detta var under en tid då det förekom barnarbete också i Sverige. Oskar Borg berättar i boken ”Från fönsterglas till småglas-Gullaskrufs glasbruk 1893” att barnen kapade ved på kvällar och morgnar för att tjäna några extra kronor. Hans familj hade en ko. Hela familjen gick till olika mossar runt om i trakten för att slå gräs, som togs hem och användes som foder till kon under vintrarna. På så sätt nyttjade man de våtmarker som finns i bygden. Oskar berättar om Kalle-Smältarens som var tio personer i ett rum och kök. De bodde i en av de stora bostadshus som bruket byggt, kallad Södra kasernen.

Glasbruksområdet på 1960-talet. I förgrunden syns södra kasernen och dess uthus, vilka senare revs.

Arbetarbostäder och disponentvillor

De båda så kallade kasernerna, Norra (17) och Södra kasernen, som byggdes av glasbruket som arbetarbostäder var bland de första byggnader som uppfördes då det nya bruket skulle anläggas. Det rymde tolv lägenheter, om ett eller två rum och kök, i varje kasern. Efter en ombyggnad 1946–47 rymde varje kasern nio lägenheter. Den södra kasernen med uthus och jordkällare revs omkring 1980. Här fanns också en tvåvåningsbyggnad med vedbodar i bottenplanet och visthusbodar i våningen ovanför. Ytterligare en mindre dass- och förrådsbyggnad som låg på platsen flyttades till idrottsplatsen, där den finns kvar än idag.

Vanligast var att en hyttmästare med familj hade dubbelt så stor bostad som övriga familjer, 2 rum och kök mot 1 rum och kök. Det var vanligt att familjer hade många barn, men man bodde ändå i 1 rum och kök oavsett antal barn. På vindarna fanns ”ungkarlsrum” för ensamstående glasarbetare, utan kök. Förutom de kaserner och arbetarbostäder som glasbruket byggde till sina arbetare började familjer också under 1900-talets lopp att bygga egna bostäder, ibland med hjälp av bidrag. Egna hem var ett sådant exempel. Brukets disponent William Stenberg lät bygga en egen villa 1929, en disponentvilla (20). Den skiljde sig genom läge, storlek och stil från andra hus. Villan kallades Skogsgården. Han ska ha haft en liknande villa i Lindås, i närheten av sin broders gjuteri.

Övrig bebyggelse

Huset med namnet Stensborg (26) byggdes 1897 av virkeshandlare Robert Johansson. Hans sågverk, Gamla sågen, låg mitt emot. Huset användes därefter till en rad olika verksamheter. Fjärdingsmannen bodde under en tid i huset och i den lilla röd byggnad som ligger norr om bostadshuset fanns expedition och arrestlokal. Fjärdingsmannen delade på 1920–30-talet bostadsdelen med skomakare Nyberg och hans maka Lovisa Karolina Nord som var barnmorska. År 1917 köptes huset av Hälleberga kommun och kommunalnämndens verksamhet förlades hit. (Fullmäktigemötena hölls dock i en sal i skolan vid Hälleberga kyrka). Under ett par år, troligen 1917–1919 användes huset som skolsal och lärarinnebostad. När Helleberga Sparbank startades 1920 hyrde man rum här för en expedition. Lokalen användes av kommunalnämnden och hyrdes av banken en dag i veckan. 1961 gick Helleberga Sparbank upp i Madesjö-Nybro Sparbank. Den lokala expeditionen fanns kvar under några år innan verksamheten samlades först i Orrefors och senare i Nybro.

Huset med namnet Granliden (23) byggdes av en förvaltare på Orrefors som hette Queckfeldt. Exakt när huset byggdes är inte känt, men det var före 1903. Efter Queckfeldts flyttade virkeshandlaren Josef Karlsson med familj hit. Josef var gift med Dorcas som var en känd kvinna i socknen. Hon var född i Norrbäck och blev socknens barnmorska i slutet av 1800-talet. Då bodde hon i skolhuset vid kyrkan. I församlingsboken står att hon även arbetade som stickerska. Dorcas hjälpte också till som tandläkare vid behov och drog ut ömmande tänder. När hon gifte sig med Josef bosatte de sig i Barkeström men 1912 flyttade de in i Granliden.

Det pampiga huset kallat Granliden. Bild ur Dick Måårds samling.

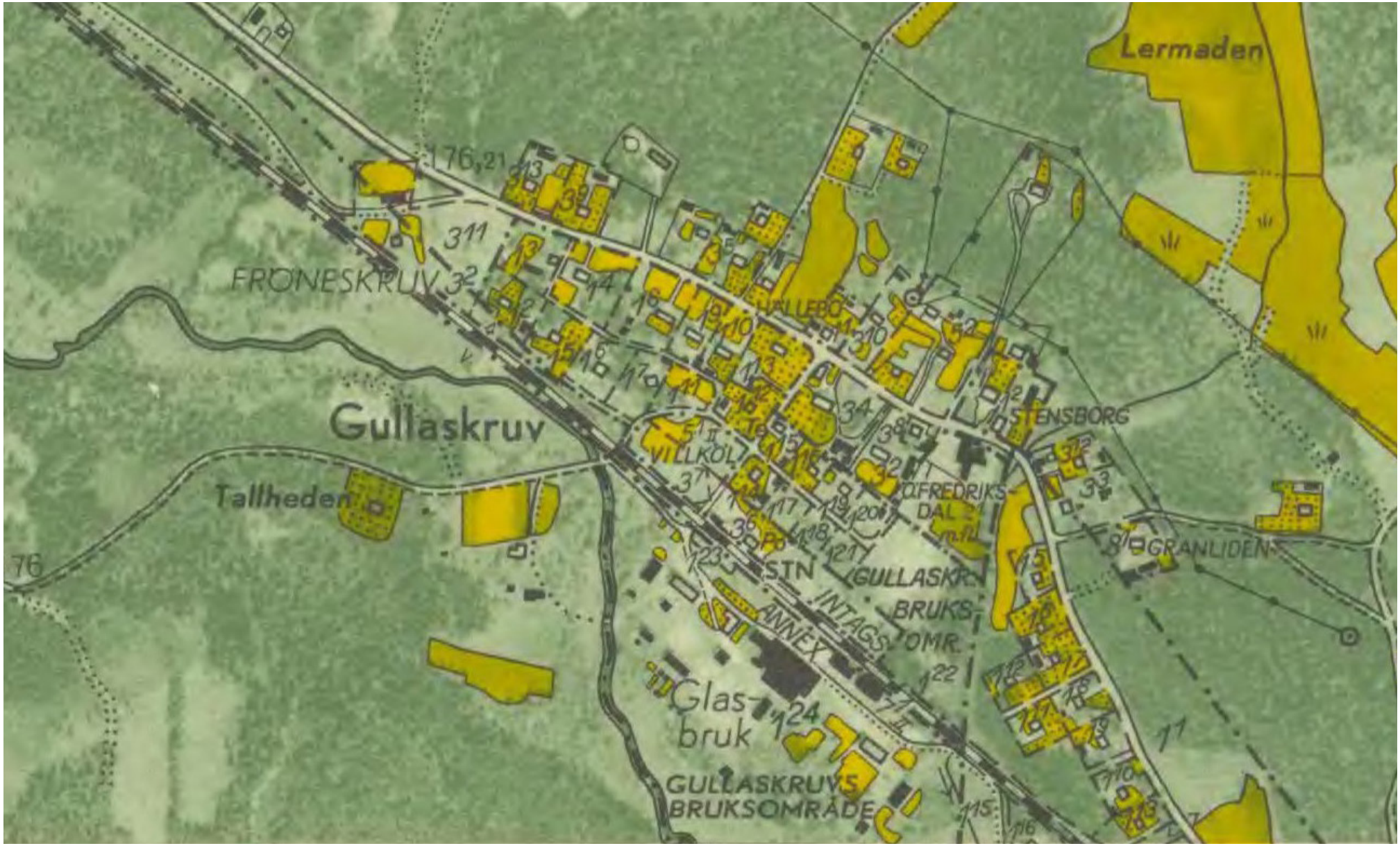

Utsnitt ur ekonomiska kartan från 1939–50.

Folkets hus och andra mötesplatser

Glasarbetarna fick inte använda lokaler på glasbruket för fackföreningsmöten. Tankarna på att bygga ett eget Folkets Hus startade därför redan 1909. Man startade en ”byggnadsförening”, med syfte att skaffa en tomt och bygga ett Folkets Hus. Under tiden hyrde man en gammal torvarbetarebostad i Gullaskruv. Eftersom glasbruket gick i konkurs 1920 avstannade dock verksamheten under några år.

Den första Folkets Hus-byggnaden.

När glasbruket startade upp igen 1927 började också en ny tid på orten. Byggnadsföreningen hade dock dålig ekonomi. Man hade inte råd att bygga Folkets Hus. 1930 byggde man i stället en dansbana. När man införskaffat en biografmaskin 1941 och började visa biofilmer kom ekonomin sakta att förbättras. 1947 köptes den tomt in där torvarbetarbostaden låg. Man hade inte råd med nybygge, men 1950 byggdes huset om och invigdes. Arbetet blev möjligt tack vare stora ideella insatser från gullaskruvsbor och ekonomisk hjälp både från Hälleberga kommun och från glasbruket. 1972 förstördes delar av byggnaden efter en gräsbrand. De delar som förstörts återuppbyggdes direkt och invigdes redan 1973.

IOGT-logen bildades 1908. Den första tiden höll man möten i ett av glasbrukets magasin. Senare blev IOGT delägare i Folkets Hus. Då hölls möten där. IOGT startade också ett litet bibliotek i Folkets Hus lokaler. Böcker lånades också in från Växjö stadsbibliotek. År 1963 slogs IOGT:s bibliotek samman med Hälleberga kyrkobibliotek och man flyttade till en källarlokal under glasbrukets kontor. Detta är ett av många exempel på hur glasbruket under denna tid var delaktig i många beslut som rörde livet på bruksorten. Eftersom biblioteket var uppskattat och drev även andra verksamheter, som studiecirklar, beslutades att flytta till en ny lokal. Den gamla arrestlokalen i centrum byggdes om till bibliotek 1966.

Idrottsförening och Kooperativt kvinnogille är exempel på föreningar som var aktiva. Idrottsföreningen sysslade mest med fotboll, vilket var typiskt för glasbruksorterna i Glasriket. Fotbollslaget hade en glansperiod mellan 1945–1955. Man spelade i Smålandsserien (motsvarande division 4). Den lilla åkerbit där man spelat utvidgades till en större plan 1931 och ytterligare 1943. Platsen kallades ”Ultravallen” (12) och låg vid ett tidigare torpställe, Dopsholm.

Affärer

På bruksorten fanns en brukshandel, ägd av glasbruket. Denna fanns i en sidobyggnad till huset som kallas Svaneborg, mitt i Gullaskruv. Redan 1907 startade dock ett alternativ till denna, en av glasarbetarna gemensamt ägd kooperativ affär, Konsum. Tyvärr förlorade medlemmarna sina insatser då den gick i konkurs redan efter tre år. En ny styrelse 1912 såg till att varor i stället kördes till Gullaskruv en gång i veckan från Konsum i Orrefors. Under en period drev Orrefors en liten filial i Gullaskruv, inrymd i tidigare brukshandeln. Det dröjde till 1927 innan man byggde egen Konsumbyggnad. 1955 byggdes lokalen ut och nya Konsum kunde invigas. Verksamheten var i gång till 1973 då butiken stängdes för gott.

I Gullaskruv fanns tidigt en charkuteriaffär. Grönqvists i Gullaskruv (29) var ett begrepp. Man drev charkuteri och butik och levererade varor i bygden, först med hästdragen kärra, omkring 1920 med T-ford och senare med livsmedelsbussar. Grönqvists började också att mala kött och göra korv. Eftersom verksamheten gick bra försökte han etablera sig i Orrefors men nekades att köpa tomt eftersom här redan fanns två affärer. Istället startade Oskars son Verner charkuteributik i Gullaskruv 1938–39. Efter andra världskriget växte rörelsen ytterligare och 1965 byggdes butiken ut. Butiken byggdes om till ”snabbköp”, en butik där kunden själv plockar ihop sina varor i stället för, som innan, köper över disk och blev ortens enda mataffär. Verner lämnade affären till sönerna Hans och Ingmar 1972. Man hade fortfarande en egen produktion av olika korvar, främst isterband. Varubussarna blev omoderna. Verksamheten gick i konkurs och butiken lade ner år 2000. Då tog samhällsföreningen tag i frågan och bildade en ekonomisk förening som drev det lilla företaget vidare i ytterligare drygt 10 år, under namnet Gullaskruvs Delikatesser. Flera av företagets produkter uppmärksammades och fick priser i olika tävlingar, t.ex. vid öppna SM i Mathantverk Östersund 2013, då företagets Salsiccia fänkåls-korv tilldelades guldmedalj. Trots detta gick verksamheten åter i konkurs 2018.

Efterkrigstiden

Efter hand växte Gullaskruv till ett modernt samhälle. Här fanns vid mitten av 1900-talet förutom Konsum (7) också Perssons café, Lemkes matservering (22), Rosvalls herrekipering, skomakare, barnmorska, målare, cykelverkstad (9) och taxirörelse. Skolan och kyrkan fanns ett par kilometer bort, i Hälleberga. Under en period var Nathanael Adolfsson verksam som smed i Gullaskruv. Han tillverkade och sålde till många bruk i Glasriket, och betraktades som en av Sveriges skickligaste smeder. Mellan 1930-talet och 1970 fanns en privat glas- och porslinsmålarfirma, Svärds (30), mitt i Gullaskruv.

Stationsmiljön revs 1979 och Södra kasernen 1980. Inom glasindustrin blev konkurrensen från billigt utländskt glas alltför svårt. Glasbruket stängde för gott 1983.

På bruksområdet, i brukets tidigare kontorsbyggnad (16), flyttade Carlos konstglas in 1984, med sin verksamhet och försäljning. I övrigt har tillverkning, försäljningar och olika sorters samhällsservice lagts ner. Gullskruv har blivit en bostadsort där arbetstillfällena ligger i Nybro, 2 mil bort, eller i Lenhovda 3 mil bort.

Under en period användes det gamla kontoret till Carlos konstglas. Den vita gaveln är hyttan. Det röda huset till höger är degelkrossen.

Gullaskruv i framtiden

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

Nybro kommun vill att kommunens kulturmiljöer ska bevaras och utvecklas så att kommande generationer kan ta del av dem. Under rubriken "bevara" anges vad vi är skyldiga att ta hänsyn till enligt lag. Under rubriken "utveckla" finns tips om hur viktiga kulturmiljöer kan utvecklas och förvaltas så att deras värden finns kvar för eftervärlden. Tipsen kan rikta sig till Länsstyrelsen, kommunen och/eller till dig som privatperson.

Läs mer tips om hur du kan vara med och utveckla kulturmiljöer under "Generella råd" i Kulturmiljöprogrammets inledningskapitel.

Bevara

Husen på glasbruksområdet (1) Glashyttan, smedjan (14), degelkrossen (15), kontorsbyggnaden (16) och Norra kasernen (17) ska betraktas som *särskilt värdefulla* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 § då dessa är av särskilt stort industrihistoriskt intresse.

Gamla gästgiveriet (6) samt Skogsgården (20) och Granliden (23) ska också betraktas som *särskilt värdefulla* enligt Plan- och bygglagens 8 kap. 13 § och 14 §.

Utveckling

Hyttan bör underhållas, utvecklas och leva vidare med bevarad yttre karaktär, men kan få nytt innehåll och nya funktioner, även om dessa kan komma att kräva om-, till- och nybyggnader. Glasbrukets verksbyggnader bör underhållas och slyröjas regelbundet.

Banvallen bör inte bebyggas. Sten- och cementskodda kajer bör underhållas. Området bör också röjas regelbundet.

Ny bebyggelse ska placeras och utformas med hänsyn till hyttans dominerande läge och storlek i bruksorten och till befintliga strukturer och gårdsplan framför glasbruket. Den visuella kopplingen och öppna siktlinjer mellan bruksområdet och resten av bruksorten är viktiga att värna.

Byggnader med koppling till glasbruket kan genomgå vissa förändringar, men med hänsyn till brukskaraktären. Ursprungliga äldre entréer, verandor, fönster, takkupor, balkonger och ytterdörrar bör behållas. Särskilt viktiga är också de välbevarade uthusen.

Referenser

Ett område är utpekat i Länsstyrelsens inventering av ängs- och hagmarker 1989.

Läs mer/referenser

Från fönsterglasbruk till småglas Gullaskrufs Glasbruk 1893 - utgiven av I glasriket-människan-miljön-framtiden, ett studieprojekt inom ABF och Svenska fabriksarbetareförbundet i Kalmar och Kronobergs län, 1981.

Gullaskrufs glasbruk - Kulturhistorisk guide i glasbruksmiljö, Magdalena Jonsson Kalmar läns museum, utgiven av Länsstyrelserna Kalmar, Kronoberg, 2018.

Gullaskrufs Glasbruk 1927–1952, redigerad av Jan Erik Anderbjörk under medverkan av Hugo Gehlin och Åke Huldt, 1952.

Norra kasernen i Gullaskruv, Elvi Karlsson, Reflexer ur Hälleberget, Dokumentation i Glasbruksbygd 2005.

Angående knoppölsflaskor från Gullaskruv. (Nybrosamlingen, Nybro bibliotek).

Handel i nöd och lust, Dick Måård, Reflexer ur Hälleberget, Dokumentation i Glasbruksbygd 2005.

Flera artiklar ur Hälleberget, del 1, utgiven av föreningen Dokumentations i Glasbruksbygd, 1998.

Nybro kommuns industriarv, Lotta Lamke, Industriarvsprojektet, rapport nov 2007, Kalmar läns museum.

Småländsk bebyggelsehistoria, del I, Lars-Olof Larsson, Högskolan i Växjö, 1981.

Sveriges bebyggelse: statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd, Landsbygden, Kronobergs län, del 1, Sigurd Erixon (red),1960.

Inventering av ängs- och hagmarker – Nybro kommun, Länsstyrelsen i Kalmar län informerar, 1989:4, 1989.

Vägen som kulturarv - värdefulla vägar och vägmiljöer i Kalmar län, Christina Almqvist, Per Lindegård, Länsstyrelsen Kalmar län och Vägverket, 1999.

Natur i Östra Småland, Markus Forslund (red), Länsstyrelsen i Kalmar, 1997.

Eko från Hälleberget, Dokumentation i Glasbruksbygd 2002.

Övriga referenser

Fornminneskartan: www.raa.se/fornsok

Historiska kartor: www.lantmateriet.se, historiska kartor